

Honterus-emlékkönyv

Kiadta az Országos Széchényi Könyvtár és az Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 244 oldal. Ár: 2000 Ft.

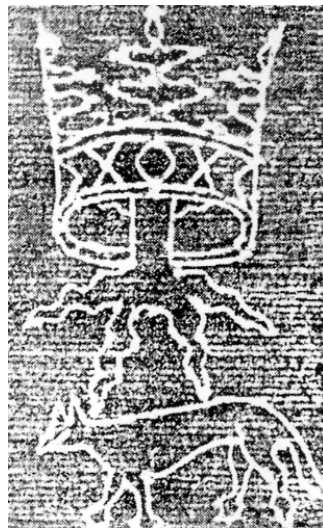
A nagy földrajzi felfedezések időszaka, a három részre szakadt ország és a reformáció korszaka adja Johannes Honterus (1498–1549) életének történelmi és művelődéstörténeti hátterét. Ma főleg a régi könyvek és térképek gyűjtői találkoznak a névvel, de annál több szakterület művelői és szervezői tekinthetnek rá tisztelettel születése után ötszáz évvel is.

Tudását, műveltségét és – a már akkor is elengedhetetlen – vállalkozói, szervezői ismereteit fiatalon, Bécsben, Krakkóban és Baselben szerezte. (Ezzel Honterus az akkori közép-európai értelmiség kiemelkedő alakjainak jellegzetes életrajzát követte.) Legfokonyabb korában látta Európa több modern és virágzó városát, ahol együtt élt, tanult, majd tanított a humanista gondolkodókkal. Tizenkét évnyi távolléte után (miközben lezajlott a mohácsi csata) újra barcasági szülőhelyén, a reformáció mozgalmának egyik legkeletibb városában, Brassóban működött ez az erdélyi szász, humanista – tehát sokoldalú – tudós, tanár és lutheránus egyházszervező.

A középkori magyar viszonyok között felnőtt Honterus észrevette, hogy a polgárosodáshoz nemcsak a vagyonon keresztül vezet az út, hanem – az egész társadalom tudásszintjét emelve – az oktatáson és iskolaugyon, a tudományon és az általános műveltségen át, illetve a közéleti tevékenységen keresztül is. Ez a törekvés és szemlélet állt közel személyiségéhez (szeretett városában, Brassóban városi tanácsos volt), ezért az oktatáshoz tan- és nyelvkönyveket, szöveggyűjteményeket, továbbá színdarabokat, kottákat, a polgári joggyakorlathoz segédkönyveket szerkesztett és adott ki 1539-től kezdve nyomdájában, amely a mohácsi csatavesztés után az egyetlen ilyen magyar officina volt. Itt igen magas szinten készített többek között fametszeteket is, főleg térképeket.

Fő műve, földrajzi és természettani érdeklődésének kétségkívül legszebb – valóban kézzel fogható – példája egy kisalakú füzet, a népszerű Rudimenta cosmographica, amelynek első kiadása még Krakkóban látott napvilágot 1530-ban. (Nemrégiben Krakkóban jártam a hatszáz éves Jagelló Egyetemen, és a könyvtáros – miután megtudta, honnét jöttem – azonnal a nevezetes könyvhöz vezetett.) Ennek atlaszmelléklete felújítva nemsokára megjelent Baselben (az Újvilág neve America alakban, magyar készítésű térképen

először ebben olvasható), majd Brassóban is. Az utóbbi kiadás humanista gondolkodóhoz méltó elgondolással versben, hexameterekbe szedve ismertette a csillagászati és földrajzi tényanyagot, így ötvözve az iskolai természettudományos ismeretközlést és az

A brassói papírmalom vízjegye (Honterus – a nyomda és az iskola működését segítő – tevékenyen közreműködött az első erdélyi papírmalom létrehozásában.)

irodalmi formát sikerkönyvvé több mint 150 éven és közel ugyanennyi kiadáson át.

A magyar művelődéstörténet e sokoldalú, valóban humanista alakja halálának 450. évfordulójára szervezett tudományos ülést az Országos Széchényi Könyvtár, gyűjteménye anyagából a maga korában Európa-szerte elismert Honterus életművéről pedig emlékkiállítás rendeztek. A Honterus-emlékkönyv alapvetően az emlékülésen elhangzott előadásokat tartalmazza, melyeket többnyire német nyelvű összefoglaló egészít ki. (Maga a könyvcím és a tartalomjegyzék is kétnyelvű.)

A kötet összesen tíz szerző tollából – korabeli metsetekkel szépen illusztrálva – tekinti át Honterus életét és korát. A közreműködők jóvoltából az olvasó nyugat- és közép-európai háttérbe ágyazva ismeri meg a 450 évvel ezelőtti Brassót mint a humanizmus és vallási megújulás egyik legkeletibb erősségét (Mészáros István: Honterus és a brassói iskola). Külön tanulmányok foglalkoznak egy-egy kiemelkedő Hon-

terus-mű elemzésével, így a Rudimenta cosmographica-val (Török Zsolt: Rudimenta cosmographica, 1542 – kozmográfia és/vagy geográfia?), Erdély-térképével (Plihál Katalin: Erdély térképi forrásai a XVI. században) és csillagtérképével (Bartha Lajos: Johannes Honterus égbolttérképe). A cikkek taglalnak fontos résztemákat is: a reformáció szó használatát Honterusnál (Csepregi Zoltán: A reformáció szó értelme Honterus 1543-as művének címében), jogismereti munkáját (P. Szabó Béla: A jogtudós Honterus – az európai „ius commune” közvetítője), illetve magának a nyomdának és működésének elemzését (V. Ecsedy Judit: Kísérlet a Honterus-nyomda rekonstrukciójára). A tanulmánygyűjtemény végén érdemes böngészni azt az összeállítást is, amely Honterus külföldön megjelent nagyszámú munkáinak részletes bibliográfiáját adja közre (Gernot Nussbächer: Versuch einer Bibliographie der ausländischen Ausgaben der Werke des kronstädter Humanisten Johannes Honterus). Honterus vagy a kortársak, illetve szellemi utódok működését felidéző bemutató anyagából harmincnál több fekete-fehér és színes kép gazdagítja a kiadványt (W. Salgó Ágnes–Velencei Katalin: Válogatott képek az Országos Széchényi Könyvtár Régi Nyomtatványok Tárában rendezett kiállítás anyagából).

Az Országos Széchényi Könyvtár és az Osiris Kiadó 2001-ben közösen jelentette meg a könyvet, igen szép kivitelben, W. Salgó Ágnes és Stemler Ágnes szerkesztésében, a múlt kiemelkedő magyar tudós személyiségeit bemutató Libri de libris sorozatban. A kiadvány műszaki és tartalmi szerkesztési igényessége, a kötet kivitele méltó Honterushoz, a nagy nyomdászhoz, szerkesztőhöz és könyvkiadóhoz.

Gercsák Gábor

A magyar térképészet nagyjai. Lipszky János (1766-1826), Mikoviny Sámuel (1700-1750). Tudományos emlékülések előadásai és kiállítási katalógus.

Kiadta az Országos Széchényi Könyvtár és az Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 305 oldal. Ár: 2700 Ft.

Az ugyancsak a Libri de libris könyvsorozatban tavaly karácsonyra megjelent – de a Honterus-emlékkönyvnél nagyobb alakú – kötet két kiemelkedő tudós életművét tekinti át a címben szereplő emléküléseken elhangzott szakmai előadások alapján, és több mint hatvan oldalon át képekkel illusztrálva bővített szemelvényt ad a két alkotó tudományos termékeiből. A kiadvány Mikoviny Sámuel tevékenység-

gét valamivel nagyobb terjedelemben tárgyalja, mint Lipszky Jánosét.

A könyv szöveges anyagát a két emlékülés felkért előadóinak kutatási eredményei képezik, míg a képek eredetije döntően az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményéből való. A Mikoviny Sámuel munkáit szemléltető képek az emlékülés alkalmából megnyitott kiállításon már láthatók voltak (ennek rendezője Plihál Katalin és Szoleczky Emese volt). A könyvhöz írt átfogó előszóban Klinghammer István, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Térképtudományi Tanszékének vezetője ad tömör tudománytörténeti áttekintést a Mikoviny munkásságát Európában közvetlenül előkészítő korról, illetve átvezeti az olvasót Mikoviny tevékenységének vége és Lipszky munkásságának kezdete közötti mintegy ötven év magyar kartográfiai fejlődésének főbb vonalain.

Mikoviny lezárta a Lázár-térképet követő századok kényszerű hadi térképezésének korát, és a polgári térképészet kiemelkedő alkotója lett. Munkásságának eredménye mégis évtizedekkel megelőzte az első katonai felmérést. Valamivel idősebb pályatársa, Bél Mátyás mellett sokoldalú szakmai és közéleti tevékenységével a magyarországi felvilágosodást közvetlenül megelőző időszak fontos szereplője lett, hazaszeretetét pedig tettei és írásai igazolták. Mint matematikus, mérnök és térképész, illetve mint szakíró és selmecbányai tanár a műszaki és természettudományos haladás, valamint a kulturális felemelés művelője, a műszaki felsőoktatás úttörője lett.

Mikovinynek és korának alapos értékelését – mintegy igazolva polihisztor voltát, sokoldalú érdeklődését – összesen tizenkét előadó tekintette át. Érdemes megfigyelni, milyen a szerzők szakmai összetétele: van közöttük mérnök, bányamérnök és geodéta, továbbá filozófus, hadtörténész, könyvtáros, levéltáros, muzeológus, történész és tudománytörténész. Ezen szakemberek tanulmányaikban ismertetik a kort, amelyben Mikoviny alkotott (XVIII. századi helyzetkép, a földmérés és térképészet, valamint a hadmérnökök akkori helyzete), és részletesen foglalkoznak Mikoviny életútjával, mérnöki és geodéziai munkáival, oktatási eredményeivel és tudomány szemléletével. (Kár, hogy az egyik, Mikoviny vízrendezői tevékenységét ismertető előadás a kötetben csak jelzésszerűen szerepel, mivel az már korábban egy másik tanulmánykötetben megjelent.)

Lipszky János tevékenysége két generációval későbbre, közvetlenül a reformkort megelőző évekre esett, és szakmai érdeklődésében határozottan meg is jelent a kor szelleme. Ezt igazolja a Lipszky munkásságát ismertető kilenc előadás szövege előtt mintegy bevezetésül közzétett, támogatást kérő levélnek a ma-